

עֲמוֹ וְסָרִיסֵי הַמֶּלֶךְ הִגִּיעוּ וַיְבַהֲלוּ לְהַבִּיאַת אֶת-הַמֶּן אֶל- הַמֶּשֶׁתֶּה אֲשֶׁר-עָשְׂתָה אֶסְתֵּר:

ז א וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ וְהַמֶּן לְשִׁתּוֹת עִם-אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה:
ב וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר גַּם בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי בַּמֶּשֶׁתֶּה הֵיִין
מִה-שְׁאַלְתָּךְ אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וְתִנָּתֵן לָךְ וּמִה-בִּקְשָׁתְךָ
עַד-חֲצֵי הַמַּלְכוּת וְתַעֲשׂ:

ליתן לו עצה היאך יינצל, לא הספיקו לגמור הדבר, חכמי
אלא — עורם מדברים עימו וסריסי המלך הגיעו. צרפת

רס"ג ז (ב) עד חצי — אפילו עד חצי.

(יד) ויבחיילו להביא את המן — ר"ל: וימהירו¹⁹² רלב"ג
להביא את המן.
192 ראב"ע נוסח ב.

ר"א כהן צדק (יד) ויבחיילו את המן — שלא היה לו שהות לטהר
ולנקותו²³². "ויבחיילו" חסר יו"ד, כדי שלא יטול עצה
מי' בניו שהיו שרי הארץ.

232 מגילה שם וברש"י ר"ה "מלמד".

לדבר, כי אמרה: אולי ישמע עוד ה' את תפילתנו, ראב"ע
וכאשר ראתה שהחל המן ליפול — סר הפחד ממנה נוסח ב
ואמרה: "המן הרע הזה" (להלן ז ו).
ז (א) ויבוא המלך והמן — לבדם, ולא שר אחר.⁶⁴⁴
(ב) מה שאלתך — מה "דבר" תשאל וייתן לך,
על כן הוא בלשון זכר⁶⁴⁵.

על "דבר" — שלא מפורש בכתוב; זו כוונת הראב"ע. אך צ"ע, כי
לפינו כאן: "ותינתן", ורק לעיל ה' ג, ו הלשון: "וייתן", ושם באמת
מפורש בנוסח א כדבריו כאן, ואף נראה שמרמו לזה גם בנוסח ב.
ואולי היתה גירסת הראב"ע כאן שונה משלפנינו.

ראב"ע (יד) ויבחיילו — להביאו מהרה⁶⁴⁴. ויש לשאול: למה
לא אמרה אסתר למלך במשתה הראשון מה שאמרה
ביום השני. התשובה⁶⁴⁵: כי היתה מתפחדת מאוד בעבור
גודל מעלת המן, ופחדה שתזיק לנפשה ולא תועיל
לעמה, והנה ראתה שהתענו היהודים אשר בשושן וה'
לא קיבל תעניתם, כי לא ראתה סימן הקבלה, איחרה
644 כמו לעיל ב ט. ואינו מפרש: "מיהרו להביאו", שהרי כבר
הגיעו אליו להביאו. 645 השהו נוסח א לעיל ה' ח. 646 צ"ע
למה לא פירש כן לעיל ה' ד, או שם פסוק ה'. 647 אף
ש"שאלה" — לשון נקבה, נאמר "וייתן" — בלשון זכר, שמוסב

ז (א) ויבוא המלך והמן לשיתות עם אסתר המלכה ר"מ חלאיו
— אל המשתה השני. יש שואלים: למה לא אמרה
אסתר למלך במשתה הראשון מה שאמרה ביום השני;
התשובה: כי היתה מתפחדת מאוד, בעבור גודל מעלת
המן, ופחדה שתזיק לנפשה ולא תועיל, והנה ראתה
שהתענו היהודים אשר בשושן ועדיין לא נתקבל תעניתם,
כי לא ראתה סימן הקבלה, עיכבה על עצמה לדבר,
כי אמרה: אולי ישמע עוד ה' את תפילתנו, וכאשר
ראתה ביום השני שהחל המן לנפול — סר הפחד
ממנה, ואמרה: "המן הרע הזה" (להלן פסוק ו).
(ב) ויאמר המלך לאסתר גם ביום השני במשתה
היין — הוא מחרת יום המשתה שאמרה: "ומחר

75 וכ"פ לעיל שם. 76 ראב"ע נוסח ב.
1 השאלה והתשובה בראב"ע נוסח ב סוף פ"ו.

ר"מ חלאיו אפרים ומנשה ובנימין, דבתיב: לפני אפרים ובנימין
ומנשה עוררה את גבורתך (תהלים פ ג). לא תוכל
לו כי נפול תיפול לפניו — דרש רבי יהודה בן רבי
אילעי: שתי נפילות הללו למה, אמרו לו: אומה זו משולה
בעפר ומשולה בכוכבים — כשהם יורדים — יורדים
עד עפר, וכשהם עולים — עולים עד לכוכבים⁷⁴.
(יד) עורם מדברים עימו — על מקרהו אשר קרה לו.
וסריסי המלך הגיעו — כי הגיע עת האוכל זמן סעודה.
ויבחיילו — כמו: "ויבהלו" (לעיל ב ט) — וימהירו⁷⁵,
מיהרו⁷⁶ והביאוהו בבהלה. להביא את המן אל
המשתה אשר עשתה אסתר — ביום השני — אותו היום
שאמרה עליו: "ומחר אעשה כדבר המלך" (לעיל ה ח).

74 אפשר שלכאן שייך הכתוב לעיל: "וזהו: נפול תפול — כפל
לשון — בשמים תחילה ואחר כך בארץ".

וַתַּעַן אֶסְתֵּר הַמֶּלֶכָה וַתֹּאמֶר אֶם-מִצָּאתִי חַן בְּעֵינֶיךָ הַמֶּלֶךְ וְאֶם-עַל-הַמֶּלֶךְ טוֹב תִּנָּתֶן-לִי נַפְשִׁי בַשָּׂאֵלֹתִי וְעַמִּי בַּבִּקְשָׁתִי:

ז (ג) תינתן לי נפשי, בשאלתי שלא איהרג¹⁶⁵ רש"י בשלושה עשר באדר, שגזרת הריגה על עמי ומולדתי. ועמי — יינתן לי¹⁶⁶, בבקשתי שלא ייהרגו¹⁶⁷. ואם תאמר: מה איכפת לי — "כי איככה אוכל וראיתי" וגו'¹⁶⁸.

165 כוונתו ש"תינתן לי נפשי" אינה בקשה (שאם כן, המלה "בשאלתי" אינה מובנת), אלא אמירה, שזו תהיה התוצאה אם תתמלא משאלתי שלא איהרג. 166 הוצרך לכך, מפני ש"עם" הוא לשון זכר. 167 אם תתמלא בקשתי שלא ייהרגו, יינתן לי עמי. 168 צ"ע, כי זה אינו בפסוק שלפנינו, אלא להלן ח ו. ואמנם, בספר "שם אפרים" כתב שמובאה זו ט"ס היא, וצ"ל: "ואם תאמר מה איכפת לך — כי אין הצד שווה בנוק המלך".

מגילת אסתר

ז (ג) תינתן לי נפשי בשאלתי — אתה אומר: אם חכמי אשאל עד חצי המלכות, שתיתן, איני שואלת לא חצי צרפת המלכות, ולא עשירית המלכות, ולא אחד ממאה, אלא

מגילת אסתר

ז (ג) תינתן לי נפשי — כלומר: חיי וחיי עמי תיתן רי"ד לי, ואיני שואלת בקשה אחרת⁹¹.
91 השווה פירוש "חכמי צרפת".

ז (ג) אם מצאתי חן בעיני המלך — ולעיל אמר: ר"א "אם מצאתי חן בעיניך המלך"²³³, למה שינתה. ונראה כהן צדק דהכי פירושו: "אם מצאתי חן בעיני המלך" — פירוש: בעיני הקב"ה. "ואם על המלך טוב" — זה אמרה על אחשוורוש.

233 נראה שצ"ל להיפך: "אם מצאתי חן בעיניך המלך" — ולעיל אמר: "אם מצאתי חן בעיני המלך" (לעיל ח ח).

עניינים: סיבת הזמנת המשתה, וזהו: "כי נמכרנו" ר"מ חלאי (להלן פסוק ד), ותגיד מאי-זה עם היא, וזהו: "אני ועמי" (שם). תינתן לי נפשי — פירושי: שאלתי ובקשתי איננה כי אם נפשי ועמי — שלא נמות בחרב, אחר שנתן לה רשות לבקש שתיים.

רס"ג (ג) ואם על המלך טוב — ויתקבל הדבר על דעת המלך⁶⁴.

64 ראה לעיל א יט.

ראב"ע ז (ג) תינתן לי נפשי בשאלתי — הטעם: אין שאלתי נוסח א כי אם נפשי⁴²². ומה נכבד⁴²³ טעם: תינתן לי⁴²⁴.

422 כוונתו שהכוונה כאן לנפש ממש, שהריגשה כאילו לקחו נפשה, ולא במוכן "רצון", כמו: "אם יש את נפשכם" (בראשית כג ח) — עקידת יצחק. 423 — לשון מצויה בדברי הראב"ע, ראה למשל פירושו לבראשית א ו, ו יא. 424 קטם הראב"ע כוונתו ולא פירש. ב"מגלה סוד" מפרש: שהיה לה לומר: "תן לי", ועיקמה לשונה לומר: "תינתן" — משמע: הנפש תינתן לעצמה, כאילו אינה מבקשת כלום; וב"עזרה להבין" מפרש כע"ז שדברי הראב"ע דבוקים

ראב"ע (ג) ותען — אין לי שאלה כי אם נפשי — להצילה, נוסח ב ובקשתי — עמי להצילו, כי נתן לה רשות לשאול שתיים⁶⁴⁸.

648 ראה לעיל ה ו, וצ"ב למה הצלתה והצלת העם נחשכים לשתי בקשות.

רי"ז ז (ג) תינתן לי נפשי — כלומר: אתה אמרת: "מה שאלתך ובקשתך עד חצי המלכות ויינתן לך"³⁵¹, אין שאלתי כי אם נפשי — שלא איהרג, ועמי בבקשתי — שלא ייהרגו³⁵².

351 לפנינו בפסוק הקודם: "מה שאלתך אסתר המלכה ותינתן לך, ומה בקשתך עד חצי המלכות ותעש", וראה לעיל ה ג, ו. 352 ראה רש"י.

מגילת אסתר

ר"מ חלאי אעשה כדבר המלך" (לעיל ח ח). מה שאלתך — כי עוד יבקש ממנה מדוע באה בלא קריאה, ומה היתה הסיבה בהזמנת המשתה הראשון, גם זה השני.

(ג) ותען אסתר — עתה תגלה בסיפור הזה שני

2 ראב"ע נוסח ב.

דָּ כִי נִמְכַּרְנוּ אֲנִי וְעַמִּי לְהַשְׁמִיד לַהֲרוֹג וּלְאַבֵּד וְאֵלֹ לְעִבְדִּים וּלְשִׁפְחוֹת נִמְכַּרְנוּ הַחֲרָשְׁתִּי כִי אֵין הָצַר שׁוּה

רס"ג (ד) כִּי אֵין הָצַר שׁוּה בְּנוֹק הַמֶּלֶךְ — כִּי אֵין הָצַר
חוֹשֵׁב עַל נֹזְקֵי הַמֶּלֶךְ.⁶⁵

65 שיגיע לו באובדן אשתו וחלק מצאן מרעיתו.

ראב"ע (ד) כִּי נִמְכַּרְנוּ — מבניין נפעל, והטעם: אַחֲרֵי מִכְרֵנוּ⁴²⁵; נוסח א והנה: "והתמכרתם... ואין קונה" (דברים כח טח) — שהם ימכרו עצמם⁴²⁶ ואין קונה. ואילו — כמו: "ואילו היה אלף שנים" (קהלת ו ו), והאל"ף נוסף⁴²⁷. והטעם: לדיבור שאחריו, שאמרה: "תינתן" — מבניין נפעל, כמו: "נמכרנו", להורות שלא המלך פעל זאת, שלא ידע כוונת המן. וב"הל אור" מפרש שהכוונה על שביקשה כלשון "מתנה".⁴²⁵ ראה הע' הקודמת, ש"מ שכוונתו שאמרה בבניין נפעל, להורות שלא המלך עשה זאת. 426 מבאר שיש הבדל בין "נמכרנו" ל"והתמכרתם": "נמכרנו" הוא מבניין נפעל, דהיינו: על ידי אחר, ואילו "והתמכרתם" הוא מבניין התפעל ביחס חוזר, שמתפעל מעצמו. 427 לא כמפרש שהביא הראב"ע בקהלת, שהוא משתי תיבות: "אם-לא", אלא הוא: "לו".

ראב"ע (ד) כִּי נִמְכַּרְנוּ אֲנִי וְעַמִּי — כמו: "כי [ביד אשה] ימכור ה' את סיסרא" (שופטים ד ט) — לשון מסירה⁶⁴⁹. ואילו — כמו: ואילו חיים נמכרנו⁶⁵⁰, הזכרים — לעבדים, והנקבות — לשפחות⁶⁵¹. אמר אחד מחכמי אפריקי כי פירוש "הצר" — כמו: צרה — שהוא שם⁶⁵², 649 להריגה. ולא מלשון "מכירה", שהרי המן מסרם להריגה ולא מכרם. אמנם, ראה ר"מ חלאיו. 650 צ"ב כוונתו. ונראה שצ"ל: "ואילו" — כמו: "ואילו חיה". נמכרנו" וכו'. ראה נוסח א. 651 כוונתו שלא נפרש: אילו נמכרנו להיות רכושם של עבדים ושפחות, אלא כך פירושו: אילו נמכרנו להיות עבדים ושפחות, שלפי זה, "לעבדים ולשפחות" פירושו: הזכרים להיות עבדים והנקבות להיות שפחות. ראה נוסח א. 652 שם דבר, ולא שם תואר.

רלב"ג ז (ד) כִּי אֵין הָצַר שׁוּה בְּנוֹק הַמֶּלֶךְ — ר"ל: כִּי אֵין הָצַר¹⁹³ והמצוק¹⁹⁴ שיקרה לעמי מפני היותם עבדים ושפחות, שוה ל¹⁹⁵, במה שהוא נזק המלך, אם לא 193 "הצער" — א. 194 כפירוש הראשון בראב"ע. 195 כלומר: צער זה אינו נחשב (השוה לעיל ה יג), מכיון שאם לא, יהיה נזק למלך.

ר"י (ד) ואילו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי — נחמיהש כלומר: הייתי מקבלת, מפני שכתוב בתורה "והתמכרתם שם לאויביך" וגו' (דברים כח טח)³⁵³. כִּי אֵין הָצַר 353 פתיחתא ד"אסתר רבה" ג, והשוה רוקח ורבינו בחיי.

(ד) כִּי אֵין הָצַר שׁוּה — איננו חושש¹⁶⁹ בְּנוֹק רש"י המלך¹⁷⁰, שאילו רדף אחר הנאתך, היה לו לומר: מכור 169 השוה לעיל ג ט. 170 ולכן אינני מחרישה.

שאלה קטנה אנכי שואלת מאיתך²¹² — ש-תינתן לי חכמי נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי. (ד) כִּי נִמְכַּרְנוּ — כי נמסרנו. ואילו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי — שהרי לא קצרה ירך מפורת, וכח יש כך להציל²¹³, אבל אחר ההרג, אין מלך בשר ודם שיכול להשיב את הנפש אל ההרוג. כִּי אֵין הָצַר שׁוּה בְּנוֹק הַמֶּלֶךְ — בדבר זה שנימכר לעבדים 212 ע"פ מ"א ב ב. 213 ע"פ ישעיה נ ב.

(ד) כִּי אֵין הָצַר שׁוּה — לשון: "ואל מי תדמיוני רי"ד ואשוה" (ישעיה מ כה)⁹². כלומר: שום נזק והפסד אינו

92 אל מי תוכלו לדמות אותי, שאהיה אני נדמה לאותו הדבר ואשוה לו — רד"ק שם.

ז (ד) ואילו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי וגו' רבינו בחיי — שכן כתוב בתורת משה בפרשת התוכחת: "והתמכרתם שם לאויביך לעבדים ולשפחות ואין קונה"

(ד) כִּי נִמְכַּרְנוּ — יש מפרשים²: כמו: "כי ביד אשה ימכור ה' את סיסרא" (שופטים ד ט), וטעמו — עניין מסירה; והנכון בעיני, כי הוא עניין מכירה, בעבור עשרת אלפים כיכר כסף³. אֲנִי וְעַמִּי — עתה הגידה כי היא מעם ישראל. להשמד — שם כלל; להרוג — פרט; ולאבד — לאבד זכרם. ואילו הזכרים נמכרו — לעבדים, והנשים — לשפחות, ולא להריגה. החרשתי — מלבקש הצלה. כִּי אֵין הָצַר — יש אומרים⁶, כי "הצר" — כמו: "צרה", כעניין: "צר ומצוק" (תהלים קיט קמג), והטעם: אילו נמכרנו לעבדים ולא להריגה — הייתי מחרישה, כי זאת הצרה הייתי סובלת, כי לא היתה שוה בעיני שאביא נזק מחשבות וצער על המלך; ואחרים פירשו, כי "הצר" — שמכרנו להריגה, לא יחוש שיביא נזק למלך; או: ש"הצר" לא 3 האמורים לעיל ג ט. 4 דבריו בביאור "להשמד להרוג ולאבד" — מראב"ע נוסח ב לעיל ג יג. 5 ראב"ע נוסח ב. 6 כל הדיעות בראב"ע נוסח ב.

בְּנוֹק הַמֶּלֶךְ: הַיְאָמֶר הַמֶּלֶךְ אַחֲשֵׁרוֹשׁ וַיֹּאמֶר לְאַסְתֵּר

ראב"ע כי נמכרנו להשמיד, ואילו נמכרנו להיותנו עבדים ושפחות נוסח א — הייתי מחרשת, כי אין הצרה הזאת הבאה עלינו⁴²⁸ שוה בעינינו מאומה — אע"פ שאין למעלה ממנה אחר הריגה⁴²⁹ — כדי⁴³⁰ שלא יבוא המלך לידי נזק במחשבתו⁴³¹; והנה⁴³² ה"צר" — שם⁴³³, כמו: "צר ומצוק מצאוני" (תהלים קיט קמג), או פירוש ה"צר" — שם התואר⁴³⁴, כי אין האויב שוה שיבוא נזק למלך⁴³⁵. ומלת "נזק" — בלשון ארמית: "לא להוא נזיק" (דניאל ו ג). (ה) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אַחֲשֵׁרוֹשׁ וַיֹּאמֶר — פעמיים⁴³⁶,

428 היינו: מכירתנו לעבדים. 429 חוץ מהריגה אין צרה אחרת יותר גדולה מצרה זו. 430 אע"פ שהצרה הזו גדולה, אינה שוה בעינינו מאומה, בכדי שלא יהיה מצב שהמלך יחשוב שנגרם לו נזק. 431 ר"ל: שכאן לא שייך נזק ממשי, אלא: נזק במחשבתו. 432 ר"ל: והנה לפי זה. 433 ופירושו: צרה, וכאילו אמר: אין הצרה שוה. 434 והכוונה להמן. וכן הוא לפי רש"י. לפי זה מוסבים הדברים על "תניתן לי נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי". 435 ולפי זה, הכוונה לנזק ממש. וראה נוסח ב. 436 ר"ל: פעמיים "ויאמר" על אמירה אחת.

ראב"ע כמו: "צר ומצוק מצאוני" (תהלים קיט קמג), והטעם⁶⁵³: אילו נמכרנו לעבדים ולא להריגה — הייתי מתרישה, כי זאת הצרה הייתי סובלת, כי לא היתה שוה בעיני⁶⁵⁴ שאביא נזק מחשבות⁶⁵⁵ וצער על המלך. ויש אומרים⁶⁵⁶, כי "הצר"⁶⁵⁷ — שמכרנו להריגה⁶⁵⁸, לא יחוש שיבוא נזק למלך⁶⁵⁹. או, ש-"הצר" לא יוכל להועיל למלך בבוא הנזק לו⁶⁶⁰. ומלת "נזק" — ידועה בארמית⁶⁶¹. (ה) וַיֹּאמֶר — הזכיר "ויאמר" פעמיים, שבכעסו אמר

653 השוה נוסח א. 654 הצרה של מכירתנו לעבדים. 655 ראה הע' 431 בנוסח א. 656 ראה רש"י. 657 — המן. ולפי זה הוא תואר. 658 לפי זה, מוסבים הדברים ל: "תניתן לי נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי", ולא על: "ואילו לעבדים ולשפחות נמכרנו". 659 לפי זה, "שוה" במובן "חושש". 660 לפי זה, "שוה" המובן "יועיל". ראה לעיל ג ח. 661 ראה נוסח א.

רלב"ג יגיעו לו עשרת אלפים כיכר כסף על זה. אך המוות לא אוכל לסבול בשום פנים לי ולעמי. (ה-ו) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אַחֲשֵׁרוֹשׁ וַיֹּאמֶר לְאַסְתֵּר הַמַּלְכָּה

ר"י שוה בנזק המלך — תואר³⁵⁴, כלומר: אין הצר שיעץ נחמיאש זה למלך שוה בעיניו נזק המלך³⁵⁵. (ה) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אַחֲשֵׁרוֹשׁ וַיֹּאמֶר לְאַסְתֵּר הַמַּלְכָּה

354 המלה "צר" איננה פועל, אלא תואר. ראה ראב"ע נוסח א. 355 כלומר: אילו היתה כוונת הצר לתועלת המלך הייתי מחרשה, אבל בהיות שאין כוונתו לתועלת המלך אלא להינקם ולעשות רעה, לכך איני מחרשה. וראה ראב"ע שם באופן אחר.

אותם לעבדים ולשפחות וקבל הממן, או החיה אותם רש"י להיות לך לעבדים הם וזרעם. (ה) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אַחֲשֵׁרוֹשׁ וַיֹּאמֶר לְאַסְתֵּר הַמַּלְכָּה — כל מקום שנאמר "ויאמר" "ויאמר" אינו אלא לידרש, ומדרשו של זה¹⁷¹: בתחילה היה מדבר עימה על ידי שליח, עכשיו שידע שממשפחת מלכים היא סיפר עימה הוא בעצמו.

171 מגילה טז א.

ולשפחות²¹⁴—אין הצר²¹⁴ שוה להזיק את המלך²¹⁵, חכמי שכשירגיש המלך — ישיב הממכר. ועיקר²¹⁶, שתיבת צרפת "כי" נותן טעם לדבר²¹⁷.

214 הצער או הצרה. 215 להטריד ולצער את המלך. ראה ראב"ע בשתי הנוסחאות. 216 ר"ל: ופירוש זה עיקר. בפירוש המיוחס לר"י קרא (הנ"ל בהע' 20): "דבר אחר: כי אין הצר שווה וגר — אין הצר (הצורר) חושש בנזק המלך (ראה רש"י) ולשון ראשון עיקר". 217 בפירוש הנ"ל: "לדבר של מעלה", והכוונה שהמלה "כי" נותנת טעם למה שאמרה: "ואילו לעבדים ולשפחות נמכרנו מחרשת", וזה מוכיח כפירוש זה.

משוה⁹³ לנזק המלך, לומר: כך וכך יפסיד המלך אם ר"ד יפסיד היהודים. כי הוא סבור שלא יפסיד המלך כלום על דבר זה⁹⁴.

93 אינו משוה — הצר (שקנה אותנו להשמידנו). 94 כמו שטען: "ולמלך אין שוה להניחם" (לעיל ג ח). כאילו היינו דבר שאין לו ערך כלל.

(דברים כח סח), אבל הריגה לא נזכרה בכל הפרשה³⁷, רבינו ומזה אמרה אסתר: יודעת אני שאין העניין גזירת שמים, אלא גזירת המן, ויכולה היא להתבטל, זהו: כי אין הצר שווה בנזק המלך — כלומר: אין נזק 37 ראה פתיחתא ד"אסתר רבה" ג. והשוה רוקח ור"י נחמיאש.

יוכל להועיל בבוא הנזק לו. ומלת "נזק" ידועה בלשון ר"מ חלאי ארמית⁷.

ומדרשו⁸: "צר זה אינו שוה בנזקו של מלך, קטלה לושתי ואיקני בה מדידה" למיקטלה⁹. (ה) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אַחֲשֵׁרוֹשׁ וַיֹּאמֶר — שתי פעמים "ויאמר" למה — מפני אפו וחמתו¹⁰. מי הוא זה —

7 ראה ראב"ע נוסח א. 8 מגילה טז א. 9 נראה שצ"ל: "בדידה". ראה דק"ס אות א. לפנינו: "איקני בה כושתי וקטלה, השתא איקני בידי ומבעי למקטלי". 10 ראב"ע.

הַמֶּלֶכָה מִי הוּא זֶה וְאִי־זֶה הוּא אֲשֶׁר־מְלָאָו לְבוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן: וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר אִישׁ צַר וְאוֹיֵב הֵמֶן הָרַע

רס"ג (ה) וְאִי זֶה הוּא — ומה מעלתו ודרגתו בין בני אדם.

ראב"ע להורות שהמלך כעס מיד, ומרוב כעסו אמר במהירות: נוסח א "מי הוא זה" פעמים, כאומר בכעסו⁴³⁷: "מי זה, מי זה, אמור מהרה"⁴³⁸.

437 כשארם מבקש דבר מה במהירות, הרי זה כאילו הוא מבקש שהלה יענה לו במהירות. 438 השה נוסח ב. אמנם בפירושו לבמדבר ז יג ביאר הראב"ע באופן אחר.

ראב"ע פעם אחרי פעם⁶⁶², כמו: "ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר" (בראשית כב ז)⁶⁶³. מי הוא זה ואי זה הוא — אם הוא במלכותי ברשותי⁶⁶⁴. מלאו ליבו — דרך התולים, כי הטעם: חוסר לב⁶⁶⁵. (ו) צר — בפרהסיא, ואויב — בסתר⁶⁶⁶. נבעת — כמו: "ובעתתו רוח רעה" (ש"א טז יד), והטעם: הפחד שיבוא פתאום⁶⁶⁷.

662 השה נוסח א. 663 צ"ע איזה כעס היה שם. וראה ראב"ע במדבר ז יג ודר"ק מ"א כ כח. 664 וזהו: "ואי זה הוא", כלומר: היכן הוא. וראה ר"מ חלאיו. 665 מה שגורם לעשות מעשה המן הוא חוסר לב, ולא מלוא לב, ומה שאמר אחשוורוש "מלאו ליבו" הוא בלשון היתולית. וראה ראב"ע בקהלת ח יא שפירש לגבי הפסוק שם: "נתמלא ליבו לעשות", וצ"ע. 666 כעין זה במלבי"ם. וראה רס"ג הארוך (להלן נספח א ע"י שכב). 667 בהלה. ראה נוסח א ופירושו ר"מ חלאיו.

רלב"ג — ייתכן שאמר אחשוורוש לאשר סביבו: "מי הוא זה ואיזה הוא", וכאשר ראה שאין עונה אליו דבר, אז שאל זה לאסתר המלכה¹⁹⁶. והיא ענתה ואמרה כי עשה זה איש צר ואויב, והוא המן הרע — ר"ל: 196 ולכן נאמר פעמים "ויאמר". ע"י רש"י וראב"ע.

ר"י — כתב הראב"ע ז"ל³⁵⁶: ויאמר שתי פעמים, להורות נחמיאש שהמלך כעס מיד, ומרוב כעסו אמר במהירות: "מי הוא זה" פעמים, כאומרו בכעס: "מי זה מי זה, אמור מהרה". והמתרגם³⁵⁷ תירגם: "מאן הוא דין, ובאי דין אתר הוא"³⁵⁸. ותרגום "אשר מלאו ליבו" — "דמלכיה לביה", מלשון "עצה" — "מלכא"³⁵⁹.

356 נוסח א. והשה נוסח ב. 357 תרגום ראשון. 358 במדרש לקח טוב: "מה שמו של זה האיש ובאיזה מקום הוא עתה האיש אשר מלאו ליבו לעשות כן, כסבור היה אחשוורוש שאין זה המן". 359 "דמלכיה" במובן נתינת עצה — שיעצו ליבו. תרגום "עצה" — "מלכא". ראה למשל ש"ב טז כ.

(ה) ויאמר וגו' ויאמר וגו' מי הוא זה ואי זה הוא — חכמי שתי אמירות אמר לה, לפיכך כתוב בפסוק זה "ויאמר" ויאמר שתי פעמים²¹⁸. אמירה ראשונה אמר לה: "מי הוא זה", ואף כשתאמר²¹⁹, צריך אני עוד לשאול עליו: "אי זה הוא" — היכן הוא; אם ישנו בכל מדינות מלכותי²²⁰, יכולני לשלוח אחריו ולקחתי אותו משם²²¹; ואם אינו במלכותי, מה אני יכול לעשות. וזו היא אמירה שנייה, ששאלה: "ואי זה הוא" — באיזה מקום הוא.

(ו) המן הרע הזה — בתשובה אחת השיבה לו על שתי אמירות. על אמירה ראשונה ששאל לה: "מי הוא זה", השיבה אותו: "המן הרע"; ועל אמירה שנייה שאמר לה: "אי זה הוא", בקרוב או ברחוק, השיבה 218 ראה רש"י. 219 כשתשיב ותאמר מי הוא. 220 ראב"ע נוסח ב. 221 ע"פ בראשית כז מה.

המן הצר ראוי להשוותו לנוק הראוי לבוא עלינו בשביל המלך שהמלכנו עלינו. רמז למה שכתוב בפרשה: "יולך ה' אותך ואת מלכך אשר תקים עליך" וגו' (שם שם לו)³⁸.

38 ראה רמב"ן ויקרא כו טז שהכוונה בפסוק זה לאגריפס המלך שאסור היה לו למלוך על פי דין תורה.

אם הוא במלכותי וברשותי¹¹; ואי-זה הוא — ואם¹² ר"מ חלאיו איננו במלכותי — אנה הוא; או יאמר: אם הוא זה שלפנינו¹³, שאין בכל השרים גדול ממנו — רומז אל המן שהיה לפניו. אשר מלאו ליבו — מגזרת: "כי מילאו אחרי" (במדבר לב יב), "כי מלאו מקדם" (ישעיה ב ו), וטעמו¹⁴: חוסר לב — היפך: "וימלא אותו רוח אלהים" (שמות לה לא)¹⁵. לעשות בן — לעשות כן כדברך. יאמר לאסתר¹⁶, והיא ענתה למלך: "איש צר ואויב" וגו' (להלן פסוק ו).

ורבותינו ז"ל אמרו¹⁷: "ויאמר", "ויאמר" — למה לי, אמר רבי אבהו: בתחילה על ידי תורגמן, כיוון דאמרה ליה בת מלכים אנא ומשאל קא אתינא, מיד — ויאמר לאסתר המלכה.

(ו) ותאמר אסתר: איש צר — בפרהסיא; ואויב — בסתר¹⁸. ואיננו רחוק ממך, רק הוא ברשותך ותוכל

11 ראב"ע נוסח ב. 12 אינו מהראב"ע. והשה פירוש "חכמי צרפת". 13 נראה שמפרש שכאן אין משמעות "אי זה" מלשון: איה הוא זה, אלא: האם זה. 14 ראב"ע נוסח ב. 15 שם המשמעות לטובה. 16 צ"כ כוונתו. 17 מגילה טז א, ולפנינו בשינויים. 18 ראב"ע נוסח ב.

הָיָה וְהָמָן נִבְעֵת מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְהַמֶּלֶךְ קָם בַּחֲמָתוֹ מִמִּשְׁתֵּה הַיַּיִן אֶל-גִּנַּת הַבַּיִת וְהָמָן עָמַד לְבַקֵּשׁ עַל-נַפְשׁוֹ מֵאַסְתֵּר הַמֶּלֶכָּה כִּי רָאָה כִּי-כָלְתָה אֵלָיו

רס"ג (ז) גינת הביתן — "גנאן אלבסתאן".⁶⁶

66 ראה לעיל א ה.

ראב"ע (ו) תי"ו "נבעת" שורש⁴³⁹, והטעם כמו: נבהל⁴⁴⁰, מגזרת: "והנה בעתה" (ירמיה ח טו).

(ז) כי בלתה — כמו: "כי כלה היא" (ש"א כ לג)⁴⁴¹.

439 מן: "בעת". 440 וכן הוא ב"ספר השרשים" לר"י אבן גינאת וב"ספר השרשים" לרד"ק שורש "בעת". 441 שם: "כי כלה היא מעם אביו להמית את דוד", מעניין: החלטה סופית.

רלב"ג כי לא עשה זה לתועלת המלך ולהסיר הנזק ממנו, אך בעבור שנאתו אותם. והמן נבעת [מלפני המלך והמלכה] - [ר"ל: נבעת] וחרד מצד¹⁹⁷ המלך והמלכה¹⁹⁸.

מגילת אסתר 197 "מלפני..." — מפאת... מצד... 198 בעתה כפולה, אחת מצד המלך ואחת מצד המלכה, וע"פ פירוש הגר"א.

ר"י (ו) נבעת — כמו: "נבהל", מלשון: "והנה בעתה" (ירמיה ח טו)³⁶⁰.

360 ראב"ע נוסח א. 361 אולי הכוונה לפי מה שאמרו במדרש "אבא גוריון" פרשה א שכל מקום שנאמר במגילה "מלך" סתם

ר"מ חלאיו להינקם ממנו, והנה הוא לפנינו; המן הרע הזה — המן שביקש רעה לעשות לנו¹⁹, ועל כן זימנה אותו שיהיה מוכן לזאת השעה. והמן נבעת — פירוש²⁰: נבהל, והיא מלה תורה על הפחד בפתע פתאום, כעניין: "ובעתו רוח רעה" (ש"א טז יד). מלפני המלך והמלכה — כי לא היה אדם אחר במשתה. ומדרשו²¹: "מלמד שהיתה פחוזה כלפי אחשוורוש, ובא מלאך וסטר את ידה כלפי המן".

(ז) והמלך קם בחמתו — כששמע כי המן מבקש כל זאת הרעה על אסתר ועל עמה. ואולי המשתה עזרו אל הכעס²², כי הוא עצמו נתן לו רשות עליהם²³;

19 צ"ל: "שביקש לעשות לנו רעה". 20 ראב"ע נוסח ב. 21 מגילה טז א, ולפנינו בשינויים. 22 השהו דבריו לעיל א יב. 23 כלומר: אלמלא שהמשתה גרם לו לכעוס אינו מוכן למה כעס, שהרי הוא עצמו נתן לו רשות להורגם. 24 כלומר: יש לומר טעם אחר למה כעס אף שהוא עצמו נתן לו רשות להורגם — יען

(ז) כי בלתה — נגמרה¹⁷². הרעה — השנאה והנקמה¹⁷³. רש"י

172 לא: נגמרה ואיננה קיימת יותר, אלא "נגמרה" כמוכן של השלמה (כמו: מלאכה גמורה) — הושלמה הרעה. 173 כלומר: לא הרעה עצמה, שהרי עדיין לא עשו לו דבר, אלא השנאה והרצון

אותו: לא מעבר לים הוא²²³ ולא בקצה הארץ הוא, חכמי אלא "המן הרע הזה"²²³. ר' יוסף. נבעת — נבהל²²⁴. כמו: "ביעותי אלוה יערכוני" (איוב ו ד). ר' שמואל.

(ז) והמלך קם בחמתו ממשתה היין — לא הספיק לגמור הסעודה²²⁵, מפני חמתו שבערה בו²²⁶. ר' יוסף. לבקש — רחמים — על נפשו. כי בלתה — שהרי 222 ע"פ דברים ל יג. 223 הרי הוא לפניך. 224 השהו ראב"ע ור"ד. 225 ראה רש"י לעיל ה ד. 226 "בחמתו" — מפני חמתו.

(ו) נבעת — נבהל⁹⁵. ר"ד 95 ראב"ע.

(ז) כי בלתה — כמו: "כי כלה היא" (ש"א כ לג)³⁶⁰. ר"י דרשו רבותינו ז"ל³⁶¹: "מאת מלכו של עולם", וסופי נחמיאש

הכוונה למלך מלכי המלכים (וראה אסתר רבה ג י), והשהו רוקח כאן ופירוש ר"א כהן צדק לעיל סוף פ"ד.

אך יש לומר, כי לא ידע אחשוורוש עתה שאסתר ר"מ חלאיו יהודיה היתה²⁴. אל גינת הביתן — כדי שיעבור לו כעסו וירווח לו. והמן עמד — מן המשתה — לבקש הצלה על נפשו בתחנונים מאסתר המלכה — היא שדיברה עליו למלך²⁵; ועוד²⁶, כי הנשים רחמניות מהזכרים. כי ראה סימן כי בלתה אליו הרעה מאת המלך — בראותו כי כל כך חרה אפו עד שקם מהמשתה, ולא יוכל לחלות פניו מפני כעסו, כעניין: "אל תרצה את חבירך בשעת כעסו"²⁷; מצורף²⁸: "חמת מלך מלאכי מות" (משלי טז יד)²⁹. וכן היו לו יתברך אל נקמות³⁰.

שהוא לא ידע כלל שדבריה הם לגבי תגזירה של המן על היהודים. 25 מפרש למה ביקש דוקא ממנה ולא מהמלך. 26 ראב"ע נוסח ב בפסוק הבא. 27 אבות פ"ד מ"ח. 28 = ונוסף על כך. 29 ר"ל: וק"ו כשהכעס הוא של המלך, כי כעסו כמו מלאכי מוות. 30 צ"ב כוונתו.

הָרָעָה מֵאֵת הַמֶּלֶךְ: ח וְהַמֶּלֶךְ שָׁב מִגִּנַּת הַבַּיִת
אֶל-בֵּית | מִשְׁתֵּה הַיַּיִן וְהָמָן נָפַל עַל-הַמֶּטֶה אֲשֶׁר
אֶסְתֵּר עָלֶיהָ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ הֲגַם לִכְבוֹשׁ אֶת-הַמֶּלֶכָּה

1234567

ראב"ע (ח) והמן נופל — שהיה מתחנן ומשתחוה לרגליה, וכראותו כי שב המלך נפל מרוב פחדו⁴⁴²; ודרך הדרש ידועה⁴⁴³. לכבוש את המלכה — כינוי לשכיבה⁴⁴⁴. שתהיה תחת רשותו⁴⁴⁵, והנה יכריחנה⁴⁴⁶, וכמוהו:

442 כי לא מבואר בכתוב למה הוא נפל. והשווה נוסח ב. 443 מגילה טו א ו"אסתר רבה" י ט: "מלמד שבא מלאך והפילו עליה". 444 שחשדו שבא על אסתר. ומקורו בתרגום ראשון: "למשכב עם מלכתא". 445 שכיבה מכונה "כיבוש", משום שבכיבוש האשה תחת רשותו. כספר "מגלה סוד" ביאר כוונת הראב"ע שנתהפכו האותיות כדי לא להוציא דבר מגונה. 446 צ"ב כוונתו, וראה ר"י נחמיאש.

ראב"ע (ח) והמן נופל על המיטה — יש אומרים⁶⁶⁸, שמלאך דחפו ונפל⁶⁶⁹. ויש אומרים⁶⁷⁰, כי נפל על פניו לפנייה⁶⁷¹. והנכון⁶⁷², כי בראותו המלך ששב — נפל מרוב פחדו⁶⁷³. והיה מבקש רחמים מאסתר⁶⁷⁴ — בעבור היות הנשים רחמניות יותר מהזכרים. לכבוש — כמו: "וכיבשוה" 668 מגילה טו א, אסתר רבה י ט. 669 ליישב הלשון "נופל" — בלשון הווה. ראה הע' 673. 670 ראה נוסח א שהביא פירוש זה ושאריו כפירוש אחד. 671 שהיה מתחנן. 672 השוה נוסח א. 673 ולכן הוא בלשון הווה, שכעת שבא המלך — נפל. 674 ולא מהמלך.

רלב"ג אמנם מצד המלך — במה שהשתדל לעשות כנגדו להשמיד עם אחד [אשר] הוא מולך עליו, בעבור שנאתו אותם. כי כבר היה זה נזק רב למלך. (ח) והמן נופל על המיטה אשר אסתר עליה — ר"ל: כי הוא בא אל המיטה שהסבה בה אסתר, כי הסבתם היתה במיטות¹⁹⁹, והיה כורע לדבר אליה במיטה 199 כדלעיל א ו (ורש"י שם). השוה רש"י כאן.

ר"י תיבות של "כי כלתה אליו הרעה" שם של ארבע אותיות³⁶².

(ח) והמן נופל על המיטה — כי במיטות היו מסובין באכילתם, כמו בתחילת המגילה: "מיטות זהב וכסף" (לעיל א ו)³⁶³. ונפל המן מחמת הפחד כשראה ששב המלך³⁶⁴. הגם לכבוש את המלכה — בלשון תימה³⁶⁵. ו"לכבוש" הטעם: לשכב, שתהיה תחת רשותו ויכריחנה,

362 כן כתבו הרוקח ור"א כהן צדק הנ"ל. 363 רש"י. 364 ראב"ע נוסח א. 365 רש"י.

(ח) והמן נופל — המלאך דחפו¹⁷⁴. על המיטה אשר רש"י אסתר עליה — דרכן היה ליסב בסעודה על צידן על גבי המיטות, כמו שאמר בראש הספר: "מיטות זהב וכסף" לבני המשתה (לעיל א ו). הגם לכבוש לנקמה היו בשיא העוצמה. 174 מגילה שם. "נופל, לשון עושה והולך. נפל ורוצה לזקוף והמלאך מפילו" — רש"י שם.

נגמרה²²⁷ אליו הרעה מאת המלך — על²²⁸ אשר קם חכמי בחמתו ממשתה היין.

(ח) והמן נופל — לבקש רחמים והצלה מאסתר. ר' שמואל. ויאמר המלך הגם לכבוש את המלכה — 227 רש"י. 228 אולי צ"ל: "עד".

(ח) נופל על המיטה — לבקש רחמים מאסתר⁹⁶. רי"ד הגם לכבוש — היה סבור שהיה רוצה לאונסה⁹⁷. 96 השוה פירוש "חכמי צרפת". 97 ראה רש"י.

(ח) והמלך שב מגינת הבית אל בית משתה היין רבינו וחמן נופל על המיטה — פשט הכתוב הזה³⁹, כי היה מתחנן לאסתר ומתנפל לפני רגליה והיא על המיטה, שתתחנן אל המלך בעדו. ויאמר המלך הגם לכבוש את המלכה עימי בבית — נראה שחשדו המלך באסתר. 39 ראה ראב"ע נוסח א.

(ח) והמלך שב מגינת הבית אל בית משתה היין ר"מ חלאיו — כי אולי הרוויח לו מן החרון מעט. והמן נופל — על³¹ פניו. על המיטה אשר אסתר עליה — מבקש רחמים על נפשו. ויאמר המלך — כשראהו נופל על המיטה. אולי אסתר לא היתה יושבת עימם במשתה היין על השולחן, רק אסתר לבדה — על המיטה, ושניהם לפנייה — על השולחן³², והראיה: "והמן עמד לבקש על נפשו" (לעיל פסוק ז)³³. הגם לכבוש —

31 כפירוש "יש אומרים" בראב"ע נוסח ב. 32 נראה שמפרש כן מפני שהזכרה מיטה רק לגבי אסתר, ונאמר "אשר אסתר עליה", שמשמע: והם לא עליה. 33 שמשמע שהיה צריך לקום מהמשתה בשביל להתקרב אליה.

עָמִי בַּבַּיִת הַדָּבָר יֵצֵא מִפִּי הַמֶּלֶךְ וּפָנִי הָמֶן חָפוּ: ט וַיֹּאמֶר חֲרִבּוֹנָה אֶחָד מִן־הַסָּרִיסִים לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ גַּם

ראב"ע "וכיבשוה" (בראשית א כח),⁴⁴⁷ וטעם "עימי" — שאני נוסח א ראיתי זה⁴⁴⁸. חפו — המשרתים⁴⁴⁹, והטעם: כיסו פניו,

כי כן משפט מלכי פרס שיכסו עבדי המלך פני מי שכעס עליו המלך שלא יראנו עוד המלך⁴⁵⁰, וזה דבר ידוע בספרי פרס.

(ט) חרבונה — יש אומרים⁴⁵¹, כי אליהו ז"ל נדמה למלך כדמות סריס.

447 נראה כוונתו שסתם "כיבוש" הוא תפישת בעלות מאחר, אבל כאן הכוונה רק להכריחה לעשות רצונו, ומביא ראיה שגם זה נקרא "כיבוש" מ"וכיבשוה", שהרי כשה' אמר זאת לא היתה הארץ תחת ידי אף אחד, ולכאורה לא שייך שם לשון "כיבוש" במשמעות הרגילה, אלא שהכוונה שתהיה הארץ תחת רשותם לעשות בה כל חפצם. וראה נוסח ב. 448 ולא כפי שיוצא ממשמעות הלשון הפשוטה (=הגם לכבוש את המלכה עימי) שאחשוורוש היה שותף להמן בכיבוש המלכה, אלא כך יש לקרוא: הגם לכבוש את המלכה, עימי בבית, כלומר: כשאתה עימי בבית. 449 משרתי המלך חפו [=כיסו] את ראש המן. ולפי זה הוא פועל יוצא, וכאילו כתוב: "ואת פני המן חפרו". וראה ר"ד ופירוש "חכמי צרפת" ופירוש ר"מ חלאיו. 450 השוה רס"ג פירוש הארוך (להלן נספח א עמ' שכג). וראה לעיל ו יב. 451 "פרקי דרבי אליעזר" פ"ג, והביאו הראב"ע לעיל א י, ועיי"ש וכאן בנוסח ב, שביאר שאין כוונתם כפשוטו.

ראב"ע (בראשית א כח), והטעם: כאילו היא ברשותו לעשות נוסח ב בה חפצו⁶⁷⁵. חפו — כיסו⁶⁷⁶, ככה מנהג המלכים כאשר יכעסו, יכסו המשרתים את פניו, שלא יפגעו עוד עיני המלך בעיניו.

(ט) ויאמר חרבונה — דברי יחיד⁶⁷⁷, כי חרבונה הוא

675 ראה נוסח א. 676 השוה נוסח א. 677 "פרקי דרבי אליעזר" פ"ג; אסתר רבה י ט.

רלב"ג ההיא שהיא בה²⁰⁰, ולזה היה דומה כאילו רצונו לכבוש אותה תחתיו. הדבר יצא מפי המלך לפני המן חפו

200 ראה ראב"ע ורבינו בחיי.

ר"י וכמהו: "וכיבשוה" (בראשית א כח)³⁶⁶. לפני המן חפו נחמאש — אולי כך דרך העבדים והמשרתים לכסות פני מי שכעס עליו מלך פרס ומדי³⁶⁷, כדי שלא יראהו המלך עוד³⁶⁸. ורד"ק ז"ל³⁶⁹ פירש: "ופני המן חפו" — כלומר: נכבשו לקרקע³⁷⁰, כי היה לו בושח מאשר אמר לו

366 ראב"ע נוסח א. וראה רש"י. 367 ולפי זה, "חפרו" הוא פועל יוצא, ומוסב על משרתי המלך. 368 כ"כ ראב"ע בנוסח א. והוסיף: "וזה דבר ידוע בספרי פרס". 369 ספר השרשים שורש "חפה", ולפנינו שם רק עד: "מאשר אמר לו המלך". 370 ולפי זה, "חפרו" הוא פועל עומד, ומוסב על הפנים.

— לשון תימה הוא. "לכבוש" — לאנוס בחזקה, רש"י כמו: "ונכבשה הארץ" (במדבר לב כב).

1234567

עם כעס שהכעסתי באת לכבוש²²⁹ את המלכה עימי חכמי בבית. חפו — בושה וכלימה²³⁰.

229 באת גם לכבוש. 230 כוסו בכבושה ובכלימה, כנ"ל ו יב. וכן פירש הר"ד, ולא כיסוי ממש כראב"ע. ולפי זה, "חפרו" מוסב על הפנים והוא פועל עומד, ולא כראב"ע שהוא מוסב על המשרתים והוא פועל יוצא.

חפו — נתכסו⁹⁸ מבושת⁹⁹, שנתבייש ממה שאמר לו ר"ד המלך.

98 לפי זה, "חפרו" מוסב על הפנים והוא פועל עומד (והשוה פירוש "חכמי צרפת"), ולא כראב"ע שהוא מוסב על המשרתים והוא פועל יוצא. 99 "חפרו" פירשו: נתכסו, אבל לא שנתכסו בבגד (ראה ראב"ע), אלא שנתכסו בכבושה, כמו: "ותכסנו כלימתנו" (ירמיה ג כה).

כמו³⁴: "וכיבשוה" (בראשית א כח), כלומר: הוא רוצה ר"מ חלאי לעשות בה רצונו לפני, וזהו³⁵: עימי בבית; והנה עבר עליו רוח קנאה³⁶. הדבר יצא מפי המלך — פירוש³⁷: "הגם לכבוש". לפני המן חפו — כסו³⁸ — כפף קומתו ופניו לארץ, שלא יביט בפני המלך מפני בושחו — כששמע ממנו כך.

ורבותינו ז"ל אמרו³⁹: "והמלך שב" — מקיש לקימה השיבה, מה קימה בחימה אף שיבה בחימה, אול' אשכחיה לחו למלאכי השרת דאידמו ליה כגברי דקיימי וקא עקרי אילני, אמר לחו: 'מאי עבדתכו', אמרו ליה: 'דפקדינון חמן', אתא לבתיה: 'והמן נופל על המיטה' וגו' — 'נופל', 'נפל' מיבעי ליה, אמר רבי אלעזר: מלמד שבא מלאך והפילו עליה, אמר: ווי מדברא⁴⁰ ווי מטתא" — פירוש: אוי מבית אוי מחוץ⁴¹.

(ט) ויאמר חרבונה אחד מן הסריסים — פירוש⁴²:

34 ראב"ע נוסח ב. 35 אינו מהראב"ע שם, וראה ראב"ע נוסח א. 36 ע"פ במדבר ה יד, וכוונתו ככוונת הכתוב שם — שקינא שחשד שהמן בא עליו. 37 מפרש מהו הדבר שיצא מפי המלך. 38 נראה שהוא מפרש "חפרו" כפועל עומד, ומוסב על "פני המן", ולכן הוא מפרש שהמן כפף קומתו ופניו לארץ, שעל ידי זה כוסו פניו, ולא כראב"ע שהוא פועל יוצא, ומוסב על המשרתים שהם כיסו את פניו. 39 מגילה טז א, ולפנינו בשינויים. 40 "מדברא" — כנוסחת כ"י ב וה"ש בדק"ס אות ו, ופירושו: מן השדה. לפנינו: "מברא", ופירושו: מבחוץ. 41 גם לפי נוסחתו: "מדברא" שפירושו: שדה, עיקר הכוונה היא: מבחוץ. 42 ראב"ע נוסח ב.

הִנֵּה-הָעֵץ אֲשֶׁר-עָשָׂה הָמָן לְמַרְדֵּכִי אֲשֶׁר דָּבַר-טוֹב עַל-הַמֶּלֶךְ עִמָּד בְּבֵית הָמָן גְּבוּהַ חֲמִשִּׁים אַמָּה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ תִּלְהוּ עָלָיו:

מגילת אסתר

(ט) גם הנה העץ — גם אחרת¹⁷⁵ עשה¹⁷⁶, שהכין¹⁷⁷ רש"י עץ לתלות אוהבו של מלך [שהציל המלך מסם המוות]¹⁷⁸.

175 בנר: "רעה אחרת". 176 כלומר: לא היתה כוונת חרבונה להציע למלך לתלות את המן על העץ, אלא לספר על עוד רעה שעשה. כך מוכח ממה שאמר: "אשר דיבר טוב על המלך". 177 "עשה" במשמעות "הכין". השוה רש"י בראשית יח ת. 178 נוסף בנר. וראה לעיל ב כא.

(ט) גם הנה העץ — פתורנו: עוד לבד רעות הללו, חכמי עשה רעה אחרת²³¹: שעשה עץ לתלות את מרדכי אשר דיבר טוב על המלך. צרפת

231 וזהו: "גם". השוה רש"י.

(ט) ויאמר חרבונה גם הנה העץ וגו' — ונקרא רבינו בחי חרבונא שתי תיבות: "חרבו נא", כלומר: חרבו עתה, לפי שהיה (עד) עתה חרבו של המן ומלאך המוות שלו⁴⁰. וע"ז דרשו ז"ל⁴¹: "חרבונה זה אליהו", והכוונה: שנדמה לו אליהו בדמות חרבונה אחד מן הסריסים, והיה "אליהו" למרדכי, ו"מלאך המוות" להמן⁴², וזהו "חרבו נא" — "חרבו עתה", כלומר: זה היה סיבת מהירות מיתתו⁴³, שאמר: "גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי ... ויאמר המלך תלוהו עליו" — מיד.

40 ראב"ע נוסח א לעיל א י בשם "רבים". 41 "פרקי דר אליעזר" פ"ג; אסתר רבה י ט. ראה ראב"ע הנ"ל. 42 כלומר: אליהו שבא בדמות "חרבונה", היה "אליהו" למרדכי, כלומר: גואלו ומצילו, ו"מלאך המוות" להמן, שהוא סיבב מיתתו. 43 מה שדרשו ש"חרבונה" זה אליהו, הוא משום ש"חרבונה" פירושו: חרבו עתה, כלומר: במהרה, והמהירות היתה רק על ידי אליהו.

חמישים אמה, למרדכי אשר דיבר טוב על המלך ר"מ חלאיו — בעניין בגתן ותרש. עומר — העץ בבית המן. ויפה אמרו⁴⁴: "לא מאהבת מרדכי רק משנאת המן" — שהיו מקנאים בו מפני מעלתו. ויאמר המלך תלוהו עליו — כי הוא גרם רעה לעצמו; ועל כן זימנתו אסתר — שיהיה מוכן לפורענות⁴⁵.

44 מגילה טז א. 45 כמו שפירש לעיל ה ד בדברי רבותינו ד"ל.

ראב"ע אליהו ז"ל. ולפי דעת⁶⁷⁸, שהטעם⁶⁷⁹, שזה הסריס, הוא הנזכר בתחילת הספר⁶⁸⁰ כי הוא מהו' הסריסים⁶⁸¹, עשה טובה לישראל ובאה ישועה על ידו כאילו אליהו ז"ל היה⁶⁸², שהוא⁶⁸³ המבשר בבוא הישועה⁶⁸⁴.

678 השוה נוסח א לעיל א י. 679 = שכוונת דברי חז"ל. 680 לעיל א י. 681 ר"ל: שנזכר בתחילת הספר שהוא אחד מהסריסים. 682 השוה לעיל ד ה לענין דרש חז"ל ש"התך הוא דניאל". 683 אליהו. 684 מלאכי ג כג.

רלב"ג — אחשוב שכיסו פניו שלא יראהו המלך, לשכך חמת המלך²⁰¹. וידמה שכן היה המנהג, כמו שפשט המנהג היום, שכאשר יכעס שר גדול על איש שהוא לפניו, יצוה שיסירוהו מלפניו. הלוא תראה כי המלך קם בחמתו ממשתה היין²⁰², להיפרד מראיית המן, לשכך חמתו. ומזה גם כן חויב בראותם חמת המלך עליו, שיכסו פניו כדי שלא יראהו המלך.

201 ראב"ע, ע"י"ש. 202 לעיל פסוק ז.

ר"י המלך³⁷¹, על דרך 'כיסתה כלימה פניה' (תהלים סט נחמיה ש"ח), ע"כ.

(ט) ויאמר חרבונא — במדרש³⁷²: "אליהו היה נדמה בדמות סריס". וי"א³⁷³ שהיה סריס ממש והיה בעצה עימו, וכשראה שלא נתקיימה עצתם מילט את נפשו בתליית המן³⁷⁴.

371 ב"אסתר רבה" י ט: "ויאמר המלך הגם לכבוש וגו' ושמע המן הדבר הזה ונפלו פניו". 372 אסתר רבה שם. 373 מאמר רבי אליעזר במגילה טז א. 374 מכאן חסר דף אחד בכתב יד, וההמשך הוא פירוש הראב"ע עם קצת שינויים.

ר"מ חלאיו אחד משבעת הסריסים⁴³ הנזכרים למעלה: "אמר למהומן בותא חרבונא" (לעיל א י). ויש דרש⁴⁴: "חרבונא" — זה אליהו, ויאמר ראב"ע ז"ל⁴⁵, כי טעמו: שזה הסריס באה ישועה על ידו כאילו הוא אליהו ז"ל — שהוא המבשר בבוא הישועה. גם הנה העץ — פירושו⁴⁶: גם רעה אחרת תימצא בהמן — שעשה עץ גבוה

43 ולכן כתוב "הסריסים" כה"א הידיעה. 44 פרקי דרבי אליעזר פ"ג; אסתר רבה י ט. 45 בנוסח ב. 46 רש"י.

וַיִּתְּלוּ אֶת-הַמֶּן עַל-הָעֵץ אֲשֶׁר-הָכִין לְמֶרְדֵּכִי וַחֲמַת הַמֶּלֶךְ שָׁכְבָה:

ח א בַּיּוֹם הַהוּא נָתַן הַמֶּלֶךְ אֶחָשֵׁרוּשׁ לְאַסְתֵּר הַמַּלְכָּה אֶת-בֵּית הַמֶּן צֶרֶר הַיְּהוּדִים (קרי: הַיְּהוּדִים) וּמֶרְדֵּכִי

אסתר אסתר

אסתר אסתר

(י) וחמת המלך שכבה — אותה חימה שקם בה חכמו ממשנה היין²³², שכבה.

ח (א) נתן המלך אחשורוש לאסתר המלכה את בית המן — בניו ובנותיו²³³ נתן לה לעבדים²³⁴. כי

232 לעיל פסוק ז. 233 "בית המן" — לא בית ממש, אלא: בני ביתו. כמו: "וישמע בית פרעה" (בראשית מה ב.). 234 בפירושו המיוחס לר"י קרא (הג"ל בהע' 20): "שיהיו בני ביתו ובניו עבדים לה".

ראב"ע (י) וטעם "וחמת המלך שכבה" — שלא נחה חמתו נוסח א עד תלות המן; מגזרת: "והשיכותי מעלי" (במדבר יז כ)⁴⁵², ואם הם⁴⁵³ שניים בניינים⁴⁵⁴.

452 "כדרך בני אדם למצוא מנוחה" — ראב"ע שם. ושם נחסר כ"ף והושלם בדגש, וראה נוסח ב. 453 — ואף שהם. 454 "שכבה" — בניין קל, "השיכותי" — בניין הפעיל.

ראב"ע (י) ויתלו את המן — הסריסים הנזכרים למעלה⁶⁸⁵. נוסח ב וכ"ף "שכבה" — עיקר⁶⁸⁶, ובאה כ"ף "והשיכותי" (במדבר יז כ) דגושה — להתבלע הכפל⁶⁸⁷.

ח (א) את בית המן — כמו: "שה לבית אבות"

685 אפשר שכוונתו ללעיל ו יד, או למוזכרים ברמז בפסוק ח, ראה פירושו שם לתיבת: "חפור", או שכוונתו לפסוק הקודם שם נזכר חרבונה אחד מן הסריסים לפני המלך. וראה ר"מ חלאני. 686 הכ"ף הכפולה במלה "שכבה" היא מן השורש. מן: "שכך". 687 מפני שאחת האותיות הכפולות נבלעת בחברתה. שכל דגש כבד בא במקום שתי אותיות שהראשונה מהן נבלעת בשנייה.

רלב"ג ח (א) את בית המן צורר היהודים — ידמה שנתנו לה מפני היותו צורר היהודים²⁰³.

203 כדי להראות לכל את אהבתו ליהודים ושנאתו לשונאיהם.

ומדרשו⁵⁵: "וחמת המלך שכבה" — שתי שכיבות ר"מ חלאני הללו — למה, אחת — של מלכו של עולם, ואחת — של אחשורוש; איבא דאמרי: אחת — של ושתי, ואחת — של המן⁵⁶.

ח (א) ביום ההוא — שנתלה המן¹; והנכון בעיני: בזמן ההוא, או קרוב או רחוק, ורבים יש בספרי הנביאים². נתן המלך אחשורוש לאסתר המלכה את בית המן — כל העושר שהיה בבית המן, גם הקרקע בכלל³. צורר היהודים — כמו: "צורר את

ולפניו בשינויים. 56 לפניו: "של אסתר", אך ראה רש"י שם שהכוונה לענין המן.

1 היינו: היום הנזכר בסוף הפרק הקודם. 2 הרכה "ביום ההוא" יש בספרי הנביאים שאין הכוונה ביום ההוא דווקא, אלא: בזמן ההוא. 3 "בית" ממש, ולא כראב"ע. 4 ראה פירושו לעיל ג י.

ר"מ חלאני ומדרשו⁴⁹: "אמר רבי חמא בר חנינא⁵⁰: אף הרבונא רשע באותה עצה חית, כיוון שראה שלא נתקיימה עצתו, מיד ברח, שנאמר: 'וישלך עליו ולא יחמול מידו ברוח יברח' (איוב כו כב)".

(י) ויתלו — התולים, והם⁵¹ הסריסים המשרתים את פני המלך אחשורוש; או: נערי המלך משרתיו, ומקרא קצר הוא⁵². שכבה — הכ"ף⁵³ שורש, והוא מבעלי הכפל⁵⁴, ובא מלת "והשיכותי" (במדבר יז כ) דגושה — להתבלע הכפל.

49 מגילה טז א, ולפניו בשינויים. 50 "ר' חמא בר חנינא" — כנוסחת כמה כ"י בדק"ס אות ז (ואך בטעות נדפס שם: "חנינא בר חמא"). לפניו: "רבי אלעזר". 51 ראה ראב"ע נוסח ב. 52 שלא נאמר מי התולים. 53 ראב"ע נוסח ב. 54 = שורש שעי"ו הפועל ולמ"ד הפועל הם אותה אות. 55 מגילה טז א.